

Jan Bauer

KDO PO ŽIŽKOVÍ?

Životní příběh Prokopa Holého řečeného Veliký

ČAS

Edice Český ČAS

Jan Bauer

KDO PO ŽIŽKOVÍ?

**Životní příběh Prokopa Holého
řečeného Veliký**

Kapitola z dějin husitských válek

Edice **Český ČAS**

Jan Bauer

KDO PO ŽIŽKOVÍ?

**Životní příběh Prokopa Holého
řečeného Veliký**

Kapitola z dějin husitských válek

Motto:

„... Avšak nejvíce upírali všichni zrak na jednoho: na Prokopa, on že jest ten, který tolikrát porazil vojska věrných, který vyvrátil tolik měst, zahubil tolik tisíc lidí, jehož se stejně obávají jeho krajané i nepřátelé jakožto vůdce nepřemožitelného, odvážného, neohroženého a nezdolného námahou ani strachem.“

Enea Silvio Piccolomini: Historie česká

Obrázek na titulní straně: fiktivní podobizna Prokopa Holého z 18. století

Obrázek na zadní straně: bitva u Lipan na obraze J. M. Trenkwalda

Copyright © Jan Bauer, 2019

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2019

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2019

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2019

ISBN 978-80-7475-269-8

Po Žižkově smrti

Na podzim roku 1424 vyrazilo pod velením Jana Žižky z Trocnova husitské vojsko na Moravu proti zeti římského krále Zikmunda Albrechtu Habsburskému. Ještě nikdy nevelel slepý hejtman armádě tak početné. Po jeho boku táhli Jan Hvězda z Vícemilic řečený Bzdinka, Viktorín z Kunštátu, otec budoucího českého krále Jiřího z Poděbrad, bývalý tábořský hejtman Kuneš z Bělovic, posilu táboritů vedl Mikuláš z Lamberka, syn někdejšího Žižkova velitele Jana Sokola v bitvě u Grunwaldu, v čele vojska pražanů jel bývalý zemský správce a litevský kníže Zikmund Korybutovič a zároveň s nimi vyrazil i oddíl Diviše Bořka z Miletínka, který se s Žižkou pro předcházející rozepře příliš nesnášel. Však se mu také snažil pokud možno vyhnout.

Cestou toto mohutné husitské vojsko oblehlo nedaleko Německého Brodu (dnešního Havlíčkova Brodu) hrad Přibyslav, který patřil Zikmundovu přívrženci Čenkovu z Ronova, protože se podílel na předchozím zmasakrování husitů u Chotěboře. A právě zde, u Přibyslavi, jak připomínají Staré letopisy české, *„bratr Jan Žižka roznemohl se nemocí smrtedlnú od hlíz a poručenstvie učinil svým milým věrným bratřím a Čechuom, panu Viktori-*

Smrt Jana Žižky u Přibyslavi na kresbě Josefa Mánesa

novi, panu Janovi Bzdinkovi a Kunšovi, aby se milého Boha bojiece stále a věrně bránili pravdy Boží pro věčnou odplatu. A tu již bratr Žižka, poručiv se milému Bohu, život svůj dokonal v tu středu (11. října) před sv. Havlem...”

„Když byl v nemoci své tázán,” píše církevní diplomat Eneá Silvio Piccolomini, pozdější papež Pius II., o Žižkovi, „jakým způsobem chce býti pohřben, rozkázal prý stáhnouti z jeho mrtvolý kůži, maso hoditi ptákům a zvěři, z kůže zhotoviti buben a vésti války za jeho vedení; že se dají nepřátelé na útěk, jakmile zaslechnou zvuk tohoto bubnu...” To je samozřejmě jenom pověst, avšak dokládající, jaký tehdy měla Evropa z husitů a ze Žižky strach.

Skutečností je, že husité se náhle ocitli bez svého nepopíratelného vůdce a neporazitelného vojevůdce, který, byť zřejmě zcela slepý a více než šedesátiletý, což byl v 15. století stařecký věk, byl v Čechách největší autoritou. Král Zikmund Lucemburský, církevní preláti, katoličtí páni a také umírnění kališníci jeho smrt jistě uvítali, ale pro husity byl Žižkův nečekaný skon hotovým neštěstím. Ostatně potvrzuje to skutečnost, že východočeští husité, do té doby se nazývající orebité podle vrchu Oreb u Třebechovic, jednoho ze středisek někdejších „poutí na hory“, nyní sami sebe nazvali sirotky, „*jako by jim otec umřel*“, jak připomínají Staré letopisy české.

„*Po Žižkově smrti*,“ uvádějí letopisy dále, „*nastala léta Páně 1425 veliká roztržka mezi tábory a mezi sirotky... Obě strany si zvolily hejtmany: sirotci Velka a Táborští Jana Bzdinku*.“ Tady se autorovi předcházejících řádků vloudila do líčení dávných dějů jistá nepřesnost, daná nejspíše tím, že je sepisoval s časovým odstupem od oněch událostí. Funkci vrchního hejtmana sirotků totiž nepřevzal Velek Koudelník, ale Žižkův přítel Kuneš z Bělovic, a post správce obcí sirotčího svazu pak další z blízkých druhů slepého vojevůdce Jan Roháč z Dubé.

Necelý rok po Žižkově smrti byl při obléhání Mladé Vožice smrtelně zraněn vrchní hejtman táboritů Jan Hvězda řečený Bzdinka a nahradil ho Bohuslav ze Švamberka, někdejší velitel západočeského landfrýdu a obávaný husitobijec, který po svém zajetí husity náhle prozřel, nebo spíše pragmaticky změnil stranu. I v táborském polním vojsku platilo tehdejší společenské rozdělení na pány a kmány, a protože Švamberkové byli významným panským rodem, ocitl se převlékač kabátů pan Bohuslav v jeho čele jako vrchní hejtman. Ne nadlouho.

*Albrecht II. Habsburský, anonymní portrét
z 16. století*

Už v listopadu 1425 zahynul po zásahu střelou do tváře při dobývání dolnorakouského města Retz. Dodejme, že husité, rozzuření ztrátou svého velitele, zničili město tak, že se z toho vzpamatovávalo několik desetiletí. A protože v průběhu roku 1426 zemřel i Kuneš z Bělovic, pravděpodobně na mor, a dočasně odešel do ústraní známý radikál Jan Roháč z Dubé, ocitli se kališníci bez svých vůdců, osvědčených v četných bojích.

Logicky vyvstaly otázky, kdo je nahradí a zda noví muži budou schopni důsledně hájit husitský program čtyř pražských artikulů, jak tomu bylo v Žižkových časech, a úspěšně čelit

svým nepřátelům. Zatímco v čele siroteků se objevili Jan Královec z Hrádku a už zmíněný Velek Koudelník, vrchním hejtníkem polního vojska táborů byl zvolen Jan Bleh z Těšnice, původem zeman z Klatovska, a jeho duchovním správcem, dnes bychom řekli politickým vůdcem, byl jmenován kněz Prokop Holý. Přestože do té doby nebyl příliš známý, nakonec se ukázalo, že právě on se stal důstojným Žižkovým nástupcem. S jeho jménem byla spojena další kapitola husitských válek.

II.

Tajemství Prokopova původu

Kdo to vlastně byl a kde se vzal Prokop Holý? Při líčení jeho osobnosti si nelze nepřipomenout jeho předchůdce Jana Žižku z Trocnova. I on se přece, jako už téměř šedesátiletý, vynořil takřka z neznáma, aby vstoupil na politické – a především válečné – kolbiště. O tom, co s ním bylo před 30. červencem 1419, kdy útokem na Novoměstskou radnici začala husitská revoluce, se můžeme jen dohadovat na základě nepříliš častých písemných zmínek. Podobně je tomu s Prokopem Holým. Ne náhodou o něm napsal významný český historik profesor Josef Macek: *„Teprve po Žižkově smrti trhá se mlhovina obestírající Prokopovu osobnost a plastičtěji, přesněji a výrazněji vystupují Prokopovy činy do popředí.“*

Prokopův původ částečně objasňuje latinsky psaná Historie česká od už citovaného Eney Silvia Piccolominiho, který měl možnost se s ním osobně na koncilu v Basileji setkat, a je proto dosti hodnověrným zdrojem informací. Píše v ní doslova: *„Mezi Pražany byl dosti zámožný rytíř příjmím Aqua, vynikající vážností mezi svými spoluobčany. Ten adoptoval, nemaje potomků, syna své sestry Prokopa a pojal ho jako výrostka s sebou do Francie, Španěl,*

Itálie i do Jeruzaléma, a navrátil se pak, dal ho posvětit na kněze. Když vznikla novota husitská, přilnul tento k Žižkovi, a ježto byl silný a obratný a neustupoval před žádnou námahou, byl u něho velice vážen a vodil první řady; špatný špatnému se nejlépe hodí. To jest onen Prokop, který později dostal pro své statečné činy přijmí Veliký...” Polský kronikář Jan Dlugosz zase k roku 1424 uvádí: „Byl u Žižky kněz Prokop, jenž dostal později pro své činy jméno Veliký, syn sestry Jana přijmím Voda, od něhož, protože neměl vlastního, byl Prokop adoptován jako syn...”

Jak je vidět, oba autoři se shodují ve skutečnosti, že Prokop byl adoptován svým bezdětným strýcem, nazývaným latinsky Agua, čili česky Voda, patrně velmi bohatým mužem. Ale najdeme vůbec takového muže mezi pražskými měšťany na přelomu 14. a 15. století? Kupodivu ano, protože latinský přídomek „de Aquis“, jak ho nazývá Piccolomini, od něhož ho zřejmě Dlugosz převzal a přeložil jako „Voda“, se ve skutečnosti dá přetlumočit jako „z Cách“. Ano, z tohoto vzdáleného korunovačního města římských králů v německém Porýní přišla někdy ve 14. století, možná i dříve, do Prahy bohatá kupecká rodina. Známe i jméno onoho strýce, který se ujal svého synovce, Johanna von Aachen čili Jana z Cách, a dokonce i jeho syna Jindřicha z Cách. To znamená, že Prokopův strýc nebyl bezdětný, jak tvrdí Piccolomini. Jan z Cách patřil mezi nejbohatší pražské patricije a kromě domů na Starém Městě pražském mu patřily i statky v Počernicích a Čelákovících; jeho syn Jindřich se dokonce psával „z Cách seděním na Jenštejně“. Koupil tedy někdejší hrad pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna. Mimochodem, získal ho zřejmě velmi levně z majetku podkomořího Zikmunda Hulera, popraveného v roce 1404 pro zpronevěru královských

Erb pánů ze Švamberka

peněz. Páni z Cách, kteří v té době už patřili k rytířskému, tedy nižšímu šlechtickému stavu (v tom se Piccolomini neplete), tak své společenské postavení podepřeli vlastnictvím hradu neda-leko Prahy.

Pro nás z toho plyne několik závěrů. Především Prokop ne-byl českého, ale německého původu a navíc se narodil někdy v letech 1380 až 1390 do velmi bohaté rodiny. Jeho matka buď ovdověla, nebo snad dokonce zemřela, malého chlapce se ujal její bratr Jan z Cách (který, jak už víme, ve skutečnosti nebyl bezdětný) a poskytl mu na onu dobu nejlepší možnou výcho-vu. Dospívající Prokop ho doprovázel na obchodních cestách

do Německa, Francie a Itálie a pravděpodobně se s ním vydal i do nejproslulejšího poutního místa v Evropě, do Santiaga de Compostella na španělském pobřeží, kde byl údajně pochován apoštol sv. Jakub. Hluboce věřící Jan z Cách vzal svého synovce také na namáhavou pouť do Svaté země k hrobu Ježíše Krista v Jeruzalémě, což jistě v mládenci zanechalo hluboké dojmy. Není divu, že ho později návštěvy v královských palácích v Krakově či Prešpurku (dnešní Bratislavě) nijak neuváděly do rozpaků. Mezi ním a Janem Žižkou –stejně jako většinou dalších husitských hejtmanů pocházejících z chudého zemanského rodu – byl propastný rozdíl. Není divu, že Prokop později, například na koncilu v Basileji, vystupuje sebevědomě a není mu cizí uhlazený diplomatický jazyk. Tam, kde by se Žižka rozhodl pro jadrné a nevybíravé vyjádření, volí vzdělaný intelektuál Prokop uvážlivý kompromis či rafinovanou intriku.

Prostředí hojnosti a přepychu, z něhož vzešel, samozřejmě na budoucím husitském vůdci zanechalo stopy. Historik a excelentní znalec husitské doby profesor Petr Čornej připomíná: *„Okázale předváděná apoštolská prostota byla Prokopovi vzdálená. Rád se dobře najedl, dobře napil (dosvědčují to mimo jiné vysoké účty staroměstské rady za jeho pohoštění, kdy na stole nechyběly rozinky, fíky, med, rýže, mandle, cukrovinky a další poměrně drahé lahůdky) a prý si potrpěl i na příjemný oděv, který si navlékal pod drsný kněžský hábit... Pražský původ by také vysvětloval, proč tábořský vůdce, přes všechny ideové a věroučné různice, poměrně dobře vycházel se Starým Městem, často je navštěvoval a dokázal jeho představitele získat pro velké vojenské a politické záměry. Koncepčnost a jistá velkorysost předurčovaly Prokopa do role prvního muže tábořského bloku, který se sice vyznačoval náboženskou a vo-*

jenskou nekompromisností, ale jehož volné federativní uspořádání i pestré sociální složení v sobě obsahovaly stále nebezpečí odstředivých tendencí regionální i stavovské povahy. Osoba Prokopova formátu je alespoň na čas dokázala překlenout...“

Piccolomini o Prokopovi uvádí, že jeho strýc „*dal ho posvětit na kněze.*“ Josef Macek se v této souvislosti táže: „*Proč dává strýc mladého Prokopa posvětit? Snad proto, že nesplnil naděje prozíravého obchodníka a neosvědčil dost dravosti a lačnosti po zisku? Nebo snad proto, že se i Janovi z Cách zdálo být kněžské místo nejlepším schůdkem ke kariéře Prokopově?*“ Odpověď na tyto otázky by mohla znít následovně: vzhledem k tomu, že kupec Jan z Cách měl vlastního syna a následníka Jindřicha, dá se předpokládat, že v dobové tradici vybral pro nevlastního potomka církevní dráhu. Možná s tím bylo spojeno nějaké jeho vlastní provinění, které chtěl tímto krokem před tváří Boha napravit.

Když však Jan z Cách poslal Prokopa studovat teologii na pražskou univerzitu, netušil, že ho tak pouští doslova do jámy lvové, která navždy změnil uvažování a názory jeho svěřence. Vždyť na tehdejším pražském vysokém učení, založeném císařem Karlem IV., se rozmohl viklefismus; mnozí zdejší učitelé a mistři, jako byli Stanislav ze Znojma, Křišťan z Prachatic, Jan Hus či Jakoubek ze Stříbra, se horlivě hlásili k názorům anglického náboženského reformátora a oxfordského profesora Johna Wyclifa.

Wyclif (či Viklef) spojil Boha s nejvyšším dobrem a Antikrist se pro něj stal naopak zdrojem veškerého zla. Právě Antikrist podle něj způsobil zkažení církve a mniši, na něž měl oxfordský teolog obzvláště spadeno, měli být jeho pomocníky a nástrojem. Antikrista pak ztotožnil se samotným papežem, být

Prokop Holý na vyobrazení z roku 1698

ne s každým. Papež podle Wyclifa musí žít a jednat ve shodě se zákonem božím, tedy Biblí, ale „nevykonává náměstkovství Kristovo nebo Petrovo, pokud jej nenásleduje ve mravech.“ Wyclif dokonce nepřímou vyzval ke vzpouře. Napsal doslova, že pokud

papežské příkazy, dekrety a buly odporují zákonu božímu, nemají být poslouchány a respektovány, ale naopak spáleny. Kněží mají podle něj následovat Krista v životě a v učení, tedy povinně žít v chudobě. Wyclif proto požadoval zabavení církevního majetku. Zároveň ukázal, že je mužem z masa a krve a hormony mu fungují docela normálně. Předešel totiž ostatní reformátory návrhem na zrušení celibátu kněží. Ve svých kritických názorech mířil dokonce tak daleko, že za božího náměstka na zemi nakonec nepovažoval papeže, ale krále, a protože žil v Anglii, tedy anglického. To se samozřejmě panovníkovi tuze líbilo, a proto držel k nelibosti církevních kruhů nad přemýšlivým náboženským reformátorem ochrannou ruku.

Na žádné v té době existující evropské univerzitě nezakořenily Wyclifovy názory tak hluboko jako na univerzitě pražské. Není náhodou, že hned dva její odchovanci a učitelé, Jan Hus a Jeroným Pražský, skončili v době konání církevního koncilu v Kostnici jako usvědčení kacíři na hranici. Katolická církev vy cítila ve viklefismu své největší ohrožení. Ale Husovy myšlenky a názory, inspirované právě Wyclifem, tím nevymýtila, naopak kostnické plameny vyvolaly vzpouru, která otřásla středověkou Evropou a položila už nevyvratitelné základy náboženské reformace počátku novověku.

Mladý Prokop jistě nezůstal Wyclifovými a Husovými názory nedotčený, naopak u něj padly, jak alespoň můžeme předpokládat, na úrodnou půdu. Co je o něm z té doby známo? Polský kronikář Dlugosz se o něm zmiňuje jako o „*odpadlíkovi řehole minoritské*“. Skutečně, k roku 1407 nacházíme jistého mnicha Prokopa v minoritském klášteře sv. Jana Křtitele v Hradci Králové. Klášter, zbudovaný v první polovině 13. století, byl však

na samém počátku husitských válek, v roce 1419, zcela zničen. Patřil mezi zdejší řádové bratry skutečně také náš Prokop? Nejde jen o pouhou shodu jmen? A proč pražský rodák a absolvent pražské univerzity přišel právě do Hradce? Na tyto otázky bohužel nedokážeme odpovědět.

Znovu se s jeho jménem setkáváme v roce 1418 mezi radikálními kazateli, kteří promlouvali k venkovským davům při tzv. poutích na hory. V jihočeské Soběslavi jsou v této souvislosti zmiňováni dva zběhlí mniši Filip a Prokop. Mohl být tím druhým náš Prokop Holý? A jak se dostal z Hradce Králové až do Soběslavi? Opět jen otázky, na které neznáme odpověď. Jistě je snad jen to, že budoucí Prokop Holý už tehdy patřil k horlivým šířitelům slova Božího, tedy myšlenek a názorů Jana Husa a jeho následovníků.

Mezi táboorskými kněžími

Časně ráno na Popeleční středu, která v roce 1420 připadla na 21. února, využili organizátoři poutí na hory, zvoník Petr Hromádka a kněží Jan z Bydlína a Jan Smolín, okolnosti, že většina obyvatel včetně městských strážů po bujaré oslavě masopustu ještě spala, a zmocnili se Sezimova Ústí. Pomohl jim k tomu se svými zbrojnoši Prokop z Ústí a Kamenice, nevlastní bratr držitele města Oldřicha z Ústí. Protože se však dala očekávat odvetná akce sousední šlechty, rozhodli se zdejší husité přesunout své středisko jinam, na lépe chráněné místo. Přímo se k tomu nabízel nedaleký strmý ostroh nad soutokem řeky Lužnice a Tisemenického potoka, kde stával hrad Kotnov, pozůstatek někdejšího města Hradiště, které tu kolem roku 1270 založil český král Přemysl Otakar II. Město Hradiště bylo sice dávno opuštěno a v rozvalinách, ale hrad patřil Oldřichovi a Janovi z Ústí. Husité ho někdy na konci února či počátku března 1420 nečekaným přepadem dobyli a na místě někdejšího královského města Hradiště založili město nové, které dostalo název „boží obec hory Tábor“, připomínající tím jedno ze středisek poutí na hory: kopec Burkovák u Bechyně, přezvaný podle biblické hory Tábor.

Přímo sem přitáhl na sklonku března po vítězné bitvě u Sudoměře asi čtyřsetčlenný houfec husitů, vedený Janem Žižkou z Trocnova. A právě Žižka byl, spolu s tehdy populárnějším Mikulášem z Husi, dále Zbyňkem z Buchova, zemanem z Voticka, a Chvalem Řepickým z Machovic, dalším jihočeským zemanem, zvolen do správy nového města, tvořené čtyřmi vyjmenovanými hejtmany. Zároveň táborští kazatelé obcházeli jihočeské vesnice a městečka a přesvědčovali venkovany, aby opustili své chalupy a statky a vydali se na „Hradiště boží obce hory Tábor“, odkud vzejde spása světa, jak o tom byli sami přesvědčeni.

Kazatelé si při své misijní činnosti počínali velmi nevybíravě. Lidé měli podle jejich návodu před odchodem sami zapalovat své chalupy a domy a pak odejít do Tábora, kde si vybudují nové bydliště a budou žít podle zákonů boží pravdy ve společnosti sobě rovných. Pokud se však někteří zdráhali vydat se do Tábora dobrovolně, kněží jim ve své fanatické horlivosti sami zapalovali jejich obydlí. Dokládá to zápis z výsledku jistého hrnčíře Slivky z Chvalšín, který v roce 1420 na skřípci v mučírně rožmberského hradu Krumlova *„nejprvé vyznal, že kněžie – kněz Michal, kněz Prokop, kněz Petr – pudili je, aby pálili, řkúce: ‚Nebudete-li páliťi, ale sami budete páleni,‘ takže ti kněžie sami domy ve Vodňanech pálili i bořili.“*

Mohl být oním knězem Prokopem, který rozséval oheň v královském městě Vodňany, náš Prokop Holý? Je to sice možné, nicméně budme raději opatrní. Vždyť v Táboře jsou v roce 1420 připomínáni hned čtyři kazatelé jménem Prokop. Jedná se o Prokopa, Prokopa Holého, Prokopa Slepého a Prokopa Slivena. Vida, tady už můžeme najisto tvrdit, že jsme opravdu narazili na ústřední postavu této knihy. Přívlastek Holý nedostal

náš Prokop snad proto, že měl ve svých asi třiceti či čtyřiceti letech hlavu jako koleno, jak si ho představoval například Jaroslav Čermák, Mikoláš Aleš a někteří další malíři, ale proto, že si holil bradu. Právě tím se lišil od ostatních táborských kněží, kteří nosívali po způsobu biblických proroků a novozákonních apoštolů dlouhé vousy.

O tom, že Prokop Holý už od samého počátku v Táboře opravdu působil, svědčí i výslovná zmínka ve Starých letopisech českých, která líčí rozdělení zdejších kněží na dvě skupiny: *„Téhož léta 1420 stalo se v Táboře mezi kněžími veliké rozdělení a mezi lidem búrání. Mistr Jičín a Filip kněz, Prokop Holý, Chřenovský, Štěpán Pacovský, Abraham jednu stranu držichu; ale Martínek kazatel Húska z Moravy, Petr Kániš a Jan Bydlínský, Bartoš a Mikuláš Slepý a Trsáček, ti počéchu tělo boží modlú a motýlem nazývati a mnohé ohyzdy proti velebné svátosti počéchu vynášeti.“*

Předmětem sporu se stala otázka, zda se při svatém přijímání podávaná hostie a víno proměňují v rukou kněze na tělo a krev Páně, nebo zda zůstávají zase jen chlebem a vínem. Oním „motýlem“ mínili Martínek Húska a jeho druhové monstranci, považovanou do té doby za posvátnou, kdežto pro ně byla jen pouhou modlou. Húska výslovně prohlašoval, že Kristus má jen jedno tělo, které je na nebesích, a proto nemůže být zároveň na zemi na nesčetných oltářích. I když bychom prý něco takového připustili, muselo by být velké jako ta nejvyšší hora. A ani to by nestačilo, protože by je křesťané při svatém přijímání už dávno snědli.

Třebaže nám dnes Húskovy názory zní velmi materialisticky, nepřišel s ničím novým. S podobnými stanovisky vystoupila ve středověku řada okrajových náboženských sekt. Přísluš-

Boj husitů s křižáky, ilustrace z Jenseitskodexu

níci jedné z nich přišli do Čech poměrně nedávno, v roce 1418, ze vzdálené severofrancouzské Pikardie a Húsku, Bydlínského a Kániše nepochybně ovlivnili. Však se také Húskovým a Kánišovým přívržencům začalo říkat pikarti.

Prokop Holý, podobně jako univerzitně vzdělaný mistr Jan z Jičína a další táborští kněží, se postavil proti zpochybňování

křesťanského dogmatu o eucharistii, protože si uvědomoval, že právě přijímání pod obojí, tedy těla i krve Ježíše Krista, je základním bodem husitské věrouky. Jak připomíná historik Petr Čornej, *„diskuse o eucharistii jen posílila přesvědčení tábořské ‚strany pořádku‘, že bez ideového, věroučného a náboženského vymezení tábořského programu ztrácí hnutí svůj smysl a nutně směřuje k anarchii, do níž je pikarti nezadržitelně táhli.“* Právě proto byli později, v únoru 1421, pikarti v čele s Petrem Káňníšem a spoluzakladatelem Tábora Janem z Bydlína donuceni Tábor opustit a usadili se v podhradí rožmberského hradu Příběnice, dobytého husity. Když se i poté snažili ovlivňovat dění v tábořské obci, nechal hejtman Jan Žižka asi padesát z nich upálit na faře v blízkých Klokotech. Ideový vůdce pikartů Martin Húska sice sám z Tábora odešel, ale Žižkův přítel a kališnický šlechtic Oldřich Vavák z Hradce ho uvěznil a nakonec vydal do Roudnice arcibiskupovi Konrádovi z Vechty, který ho dal 21. srpna 1421 upálit v sudu. Nás bude zajímat, že spolu s Húskou byl upálen jeho přítel Prokop Jednooký, tedy další husitský kněz jménem Prokop. Snad se jednalo o onoho Prokopa Slepého, kterého jsme uváděli ve výčtu tábořských Prokopů.

Vraťme se však k našemu Prokopovi, tedy Prokopovi Holému. Ani on se kupodivu nevyhnul podezření z pikartství, třebaže se tomu všemožně bránil. Odmítal například to, že pikarti svým souvěrcům zakazovali poklekat před svátostí oltářní. Dochoval se jeho výrok, zaznamenaný mistrem Janem Příbramem ve spisku *Život kněží tábořských*, kterým na výtku o sympatiích s pikarty reagoval těmito slovy: *„Jáť jsem nikdy nesvolil, byť tu klekáno nebylo.“* Ještě v roce 1429 na sněmu v Praze musel Prokop Holý, tehdy už uznávaný vůdce táboritů,

reagovat na obvinění jistého šlechtice, že zastával – a stále zastává – pikartské názory. Autor tohoto svědectví píše: „*A tehdy on (rozuměj Prokop Holý), seprav ruce před ním, řekl je takto: „Před milým Bohem vyznávámť to, žeť jsú knězie táborští v ty doby vši moci k tomu táhli a k tomu přivéstí chtěli, žeť tu není pravé tělo božie, ani co jiného, než toliko chléb posvátný, a že tu nemá klekáno býti. Ale jáť jsem jim k tomu nesvolil a ještěť jim to často připomínám.“*“

Přesto se zdá pravděpodobné, že Prokop měl, spolu se seniorem tábořských kněží Mikulášem z Pelhřimova řečeným Biskupec, k umírněným pikartským názorům blízko a zřejmě sám sepsal několik traktátů na jejich obhajobu, ale později je raději z opatrnosti spálil. Mistr Jan Příbram zaznamenal stanovisko pražských univerzitních mistrů po debatě v univerzitní koleji: „*A kněz Prokop na hádání v koleji řekl je přede všemi, že je dva nebo tři ty traktáty (pikartské) upálil. A v tom jsme (univerzitní mistři) jeho pochválili, ale že je biskupova (Mikuláše Biskupce) i jiných nespálil anebo horší, s toho jeho nechválíme.“*

O čem Prokop Holý ve svých spálených traktátech psal, patrně napovídá žaloba mistra Jana Příbrama, že „*kněz Prokop Holý řekl je, že za vieru drží, že po posvěcení chléb chlebem zuostane.*“ Prokop prostě zastával stanovisko, že při eucharistii je Ježíš Kristus v podávaném chlebu přítomen jen obrazně, nikoliv doslova, jak tvrdí církevní dogma. Jak je však vidět, i tohle učeným teologům – lhodestjno, zda katolickým, či husitským – vadilo.

O dalších Prokopových osudech máme málo hodnověrných zpráv. Na sklonku jara 1420 pravděpodobně přitáhl s tábority, vedenými Mikulášem z Husi a Janem Žižkou, do Prahy, aby zde

čelili první křížové výpravě. V polovině následujícího roku se v metropoli království objevuje znovu. Asi ne náhodou. Můžeme předpokládat, že jako člen bohaté patricijské rodiny, byť jí byl zřejmě považován za černou ovci, měl na Starém Městě pražském vlastní dům. Bohužel nedokážeme říci, kde se tento dům nacházel. Po uvěznění vůdce pikartů Martina Húsky však nastal v Praze hon na jeho skutečné nebo domnělé souvěrce. V podezření z náklonnosti k pikartům se jako tábořský kněz ocitl i Prokop, a jak už víme, nebylo to poprvé ani naposled. Staroměstská rada nechala podle zprávy kronikáře Vavřince z Březové uvrhnout do žaláře novoměstského měšťana Kašku a tři tábořské kněze: Prokopa řečeného Holý, Jíru z Klatov a Abrahama.

Dlouho si však ve vězení ve Staroměstské radnici nepobyli. Dne 30. června 1421 provedl radikální kazatel Jan Želivský v Praze převrat, zmocnil se Starého Města a spojil je pod svou vládou s Novým Městem. Brána vězení na Staroměstské radnici se samozřejmě otevřela, a Prokop se spolu s ostatními dostal na svobodu. Historik Josef Macek dokonce přišel s domněnkou, že Prokop a Želivský byli důvěrnými přáteli, ale po pravdě řečeno, nasvědčuje tomu jedině žaloba kněze Viléma proti pražským univerzitním mistrům v čele s Jakoubkem ze Stříbra; činí je odpovědnými za Želivského popravu na dvoře Staroměstské radnice 9. března 1422. Údajně k ní měl vyzývat Jakoubkův list, obviňující Želivského z nastolení krvavé diktatury. Kněz Vilém napsal doslova: *„A když se jest svaté paměti kněz Jan a kněz Prokop Tábořský tomu listu zprotivili, řkúce, ten list je lživý v mnohých artikulích a škodlivý zákonu božímu i věrným, a že má opraven býti: tedy oni (univerzitní mistři) s Příbramem a jinými*

Cáchy kolem roku 1647 (M. Merian)

smáli sú se tomu a polepšiti nechťeli, až sú i meč krvavý tiem listem na hrdlo věrných přivedli.“

Ve skutečnosti si Želivský svůj pád zavinil sám, když v rozporu s jedním ze čtyř pražských artikulů, konkrétně zakazujícího světské panování kněží, nastolil ve sjednocené Praze diktaturu. Dosadil do čela města jako hejtmána svého oblíbence Jana Hvězdu z Vícemilic řečeného Bzdinka a poskytl mu neomezené pravomoci, zrušil dosavadní právní zvyklosti pražských měst a bez ohledu na ochranný glejt dal tajně popravit svého kritika a husitského šlechtice Jana Sádla ze Smilkova. Zlomit Želivského postavení chtěli jak staroměstští měšťané, kteří přišli o svá práva, tak univerzitní mistři, považující se za strážce Husova odkazu, jako byli Jakoubek ze Stříbra, Křišťan z Prachatic, Petr

z Mladoňovic či Jan Příbram. Teprve po porážce druhé křížové výpravy u Kutné Hory a Německého Brodu byl sestaven rozhodčí orgán, který měl vyřešit pražské záležitosti; jeho členy byli například i Jan Žižka a Jan Roháč z Dubé. Želivskému sice zůstal úřad správce pražského duchovenstva, ale všechna ostatní opatření, včetně nových voleb do městských rad a sesazení Jana Bzdinky, byla namířena proti němu. Poté, co rozhodčí komise včetně Bzdinky opustila Prahu, byl Jan Želivský se svými devíti novoměstskými stoupenci vlákán na Staroměstskou radnici a v místech, kde sám dal popravit Jana Sádla, rovněž zkrácen o hlavu. Následovala krvavá vzpoura Želivského sympatizantů, při níž bylo jedenáct představitelů Starého Města popraveno a univerzitní mistři v čele s Husovým přítelem Jakoubkem ze Stříbra raději z Prahy utekli. Teprve po dvou měsících uklidnil situaci ve městě příjezd litevského knížete a jmenovaného správce království Zikmunda Korybutoviče, doprovázeného několikatisícovým vojskem.

O tom, kde v té době byl a co dělal Prokop Holý, nemáme žádné zprávy. Na jeho jméno narážíme v písemných dokladech až o rok později, tedy v roce 1423, kdy došlo k vážným rozepřím mezi tábority a pražany. Zatímco Jan Žižka už tehdy odešel z Tábora a budoval si nové zázemí ve východních Čechách, táborité obsadili tvrz Křiženec u Mladé Vožice, na kterou si dělali zálusk i pražané. Tvrz proto oblehlo silné pražské vojsko a její posádce vyrazily na pomoc oddíly z Tábora, vedené hejtmánem Bohuslavem ze Švamberka. Naštěstí k bratrovražednému boji zatím nedošlo. Vůle po smíru byla silnější a dohoda měla být dojednána u hradu Konopiště, ležícího na půli cesty mezi Prahou a Tábořem. Urovnání však na samém počátku málem

zhatily neshody mezi pražskými a táborskými kněžími ohledně liturgických otázek. Pražané totiž požadovali, aby mše svatá byla sloužena v ornátech, zatímco táborští trvali na prostém rouchu, neboť „*ornáty byly podle nich zavedeny nikoliv z nařízení Kristova, nýbrž z návodu církve.*“ Ale právě Prokop Holý, ač byl sám táborským knězem, pak kupodivu sloužil mši svatou právě v ornátu, a tím přispěl ke vzájemné dohodě. Projevil tak schopnost kompromisu. Přesto Prokopova snaha nakonec nevedla k žádoucímu výsledku. Ani při opakovaném jednání u Konopiště nedospěly obě strany k vyřešení sporných otázek, a nakonec vše rozhodl v následujícím roce 1424 Jan Žižka, který uštědřil pražanům těžkou porážku u Malešova.

Zastavme se, alespoň stručně, ještě u jedné otázky, která se v souvislosti s Prokopem Holým vyskytuje. Navzdory tomu, že mu postavení kněze předepisovalo celibát, byl prý ženatý. Jak tomu bylo doopravdy? Pokud jde o Jana Husa, jeho postoj k ženám a k manželství byl jednoznačný. Sám si u žen víc cenil stavu vdovského a panenského, neboť, jak se vyjádřil, „*manželstvie jest stav vysoký, ale velmi nejistý.*“ Sám byl přesvědčen o nutnosti zřít se sexuálního života a v jednom ze svých kázání dokonce prohlásil, že „*stačí, aby na ně (rozuměj ženy) muž pohlédl se žádostivostí, a již zhřešil smrtelně.*“ Naopak táborská sekta svobodného ducha měla za to, že v tisícileté říši Kristově, o jejímž příchodu byla přesvědčena, „*nebudou ženy povinny býti po vůli svým manželům, ale oni naopak jim.*“

Mnozí táborští kněží se skutečně ženili, a předešli tak o celé století náboženského reformátora Martina Luthera, který se, jak známo, oženil se svou láskou, bývalou jeptiškou Katharinou von Bora. Z těchto ženatých táborských kněží můžeme

jmenovat Bedřicha ze Strážnice, který si vzal Polku, dále Quirina, Viléma či Jíru Palečka. Podle badatele Jiřího Háse byla prý Prokopovou manželkou Eliška z Klenové, sestra známého táborského hejtmána Přibíka z Klenové. Ale ani Josef Macek, ani Petr Čornej, stejně jako žádný jiný z historiků věnujících se době husitské, o případné Prokopově choti nic neví.

Slavné vítězství u Ústí

Kdy se vlastně stal Prokop Holý tou osobností, která z něj udělala skutečného nástupce Jana Žižky a muže jeho vojevůdcovského formátu? V Kronice velmi pěkné o Janu Žižkovi, sepsané neznámým autorem asi v polovině 15. století, se na závěr uvádí: „... *Také z táborské moci vyzdvihlo se jest vojsko veliké, a to jest vojsko slulo polnie. Tiem jest polniem vojskem vládl kněz Prokop Holý. Pak ten jest býval v bitvě na špici v tlustém kabátě.*“ Být „na špici“ znamenalo vést bojovníky do útoku, „tlustým kabátem“ může být míněna prošívanice, tedy vycpávaný dvojitý kabátec, jaký se nosíval pod brněním, nebo pancíř, tedy plech kryjící hrud'. Jenže představa kněze, který vede vojsko do boje s holýma rukama, případně s monstrancí, nám může připadat poněkud divná. Čím by se bránil v nezbytných soubojích muže proti muži? Pěstmi? To asi těžko. Přesto se můžeme dočíst, že Prokop Holý nikdy nevzal do ruky zbraň. Doopravdy? Někteří husitští kněží se prý uměli mečem pořádně ohánět, ale Prokop k nim údajně nepatřil. Snad tomu můžeme věřit, ale jisté pochybnosti zůstávají.

Sám se k tomu později vyjádřil na koncilu v Basileji, kde byl obviněn, že vlastníma rukama zabil mnoho lidí. „*Na takové*